

hovna brezmejna komunikacija in živa rast, rast v jasnost in celoto. Bistvo te rasti je v tem, da duša v drugi duši dobi vzor in vidi moč in celoto in jasnost, in da to že deloma v drugem uresničeno popolnost uresniči sama v sebi. Zato je tako važno, da duša sreča v življenju človeka, ki ji more biti vzor, da duša po živi komunikaciji oblikuje in uredi v sebi živo življenje.

Duha in bistvo duše je težko označiti, a upamo, da se nam je posrečilo označiti to, kar tli in gloda na dnu človeškega bistva, in kar je nemogoče zatajiti, če hočemo biti vredni, popolni in — izobraženi. Če je duša živa, če je v človeku duh, ima njegova eksistenca zmisel, če se v njegovih dejanjih, besedah in stvaritvah izraža življenje, če je v vsem iskra, o kateri smo toliko govorili — ima vse dejanje in nehanje svojo vrednost.

A duh često okosteni, njegovi viri usahnejo. Zunanje prilike navajajo k neduhovnosti; duh se uči na pamet, ali pa uživa svoje znanje esteticistično; posnema dejanje, merodajna mu je formulirana etika s predpisi za vsako situacijo; v esteticističnem uživanju dojema umetnino; če je v odnosu do drugih, pozna samo družabnost, oblike občevanja so mehanizirane, brez cilja in površne; gre samo za kratek čas in navado; ozira se na publiko in maso. Tak odnos je neduhoven, porablja običajne forme, da se ljudje med sabo ne približajo in puste nedotaknjene.

Skušali smo določiti bistvo izobrazbe, od dveh strani smo se približali svojemu predmetu. Jasno je, da se oba pojma dopolnjujeta in da eden ni mogoč brez drugega, da je naša ločitev bolj abstraktnega značaja. A kljub temu ni nepotrebna; kajti že vsakdanja govorica loči izobraženca in filistra, pedanta, trmasto omejenega, fanatika, svoje življenje mehansko fiksirujočega človeka; a loči tudi izobraženca in barbara (neizobraženca). Prva distinkcija se tiče naše pod b) navedene označbe, ki gleda človeka s personalističnega vidika, druga razpredelba pa se nanaša predvsem na kulturo in odnos poedinca do kulturnoduhovnega življenja. V naslednjem teh dveh pojmov ne homo strogo ločili. (Dalje.)

Lépa Vida

Dr. Avgust Žigon

Prešernova Lépa Vida, svetli biser poezije naše. — ena izmed naših najlepših pesmi. — filologom jasna priča, kakó malo je Prešeren razumel o bistvu narodnega pesništva, ni doslej v naši literarni zgodovini še doživela stvarno pozornega uvaževanja od svoje prave strani — kot literarna, kot Prešernova **umetnina**.

Poezija in umetnost sta namreč — dvoje; vsaka — svoj svet, vsaka — svet zase. In vsaka zahteva svojega posebnega pogleda — v svrhu doum évanja!

V knjigo našo je Prešernova Lépa Vida prišla l. 1852.: v III. letniku Krajnfke Zhbelize. V odstavku »/ Balade ino pefmi / med krajnfkim ljudftvam pete /« jo je za Vodnikovo »Od Rav-

barja«, ki stoji kot programna vsem drugim na čelu, prinesla Zhbeliza takoj na drugem mestu; z opominom: »2.—9. fo is Gofp. „Smoletofiga sbera (predelane kolikor fe je treba sdelo)«.

Smolè poroča o tem prispevku svojem za Zhbelizo dné 20. X. 1840 Vrazu: »Meine Sammlung von Volksliedern hatte ich auf sein Ansuchen dem Scheißkerl dem Kaftelliz zum Gebrauch der Zhebelza gegeben.« (ZMS IV., 190.)

In Prešeren je pripisal v svojem pismu iz Celovca 20. II. 1852 Čopu: »Mein Nahme ist bei meinen Originalgedichten ganz zu drucken. Die populares erscheinen aber Smoletisch.« (LZ 1888, 572.)

Takó nam avtentični viri dopolnjujejo opombo Zhbelize na obé strani: potrjujejo nam izvor Lépe Vide iz zbirk Smoletovih, in izpričujejò »predelavo«, obliko njeno v Zhbelizi — kot Prešernovo. Zabranil pa je Prešeren svoje ime ob Lépi Vidi v natisku sam, ker česda ne oblika njena, ampak da izvor daj pesmi avtorsko signaturo.¹

To bi bila glavna vnanja dejstva. Lep, srečen slučaj pa, da so se nam iz tiste dobe ohranili štirje, odn. celó pet rokopisov Lepe Vide, ki nam omogočajo še поблиžje, in kar je nam glavno, zlasti notranje ugotovitve.

Pet rokopisov! Med njimi prvi — doslej neznana

¹ Kastelcu je Smolè izročil svoje zbirke torej sam osebno. Kar priča, da je bil že l. 1851. v Ljubljani. Odkedaj? Skrajni mejnik povratka Smoletovega v Ljubljano sta dneva: 22. II. 1851 — 9. XII. 1851. Dné 1. III. 1851 je objavila namreč LaibZtg. (Amts-Bl. Nro. 26, pg. 162) sodni razglas: »Nr. 1220. Vom k. k. Stadt- und Landrechte in Krain wird hiemit bekannt gemacht: daß der Andrä Smole'sche Conkurs, in Folge gepflogener gerichtlicher Ausgleichung, für aufgehoben erklärt worden ist. Laibach den 22. Februar 1851.« Poslej ni bilo več ovire Smoletovi vrnitvi v domače mesto. — Za drugi termin pa prim. (z dném »Laibach am 9. December 1851« datirani) izkaz l'jubljanskib družin in oseb, ki so se l. 1851. odkupile za rojstni dan in god svoj v prid mestni ubožnici; med njimi v abecedni zaporednosti vsa rodbina Smoletova: Herr Smolle, Michael, sammt Gattinn. Herr Smolle, Andreas. Frau Valentin, Helena. (LaibZtg. 15. XII. 1851, Nr. 100: Beilage.) Istotam, s preskokom abecedne zapovrstnosti, tik vkup kakor da so eno, v letu — Prešernove »prve ljubeznis«:

Frau Brimitz, Julianna, sammt Sohn und Tochter.

Herr Prešchern, Franz Kav., Dr. — — — — —

Povabilo k temu odkupu (za dobo od 1. nov. 1851 do 1. nov. 1852) pa je prinesla LaibZtg. 25. X. 1851 (Nr. 85, pg. 552); in pač smemo ob tem za korak dalje do sklepa: da je bil A. Smole, če prej ne, vsaj takrat, m. okt. 1851, že v Ljubljani, — kar bi se s termini ob Zhbelizi zeló strinjalo; saj je Zhbeliza III. šla (v dveh rokopisih), v njej Prešernova Lépa Vida, že 26. XII. 1851 v cenzuro! Kastelčeva zaprositev in Smoletova izročitev zbirk, izbor pesmi za Zhbelizo III. in njihova »predelava«, ter izvršitev in vezava cenz. rokopisov: vse to leži pred tem dnevom in priča pač o daljši dobi kot je tja do 9. XII. 1851. (DiS 1926/252; in 1919/157, 160.)

Smolétova »Lepa Vida«, iz Korytkovega zbornika: »/ Pesmi naroda kranjskega zbrane po meni l. 1838 na Kranjskem / to so po večjem delu prvotni rokopisi. / Emil Korytko /«; od l. 1922 (20. I.) v ljublj. lic. knjižnici, MS 456:

Od Vide.

Prelepa Vida
 Pelnize prala 2
 Pri krajû morja
 Na [s]inji fkali, 4
 K' nji se je pripeljal
 Zherni samorz. 6
 Tako je rekil
 Zherni samorz: 8
 Kaj je tebi lepa Vida
 Ki nifi vezh 10
 Tako lepa, kakor
 Per[p]ve leta? 12
 Kako 'zhem bit' lepa
 Kakor perve leta? 14
 Doma imam ftariga mosha
 Ino bolno dete; 16
 Stari prekafhluje
 Dete prejokuje. 18
 Tako je rekel[.] zherni samorz:
 Le smano, smano, te lepa Vida! 20
 Tako je rekla lepa Vida:
 Komu bom sapuftila ftariga moshá. 22
 Ino bolno dete?
 Tako je rekel zhern' samorz: // 24
 Le smano, smano, * lepa Vida
 U fhpanfko deshelo, 26
 po te je poflala [f]hpanfka kraljiza,
 Ne bofh drus'ga delala, kakor bele 28
 Poflle poftilala ino gori bofh
 Leshala ino bofh doila fhpanfkiga kraljizha 50
 U Barko je ftopila, od kraja odtegnila
 Sazhela jokati lepa Vida: 52
 Komu fim puftila ftariga mosha
 Ino bolno dete. 54
 Un jo je prepelal u fhpanfko deshelo
 Shpanfki kraljizi. 56
 Sjutrej je sgodaj vftala
 [f]Je pri okni ftala 58
 Gori pride rumeno fonze
 Tako je rekla lepa Vida: 40
 Kaj te vprasham ti rumeno fonze.
 Kaj moje bolno detizhe dela? 42
 So[m]nize pravi kaj bo delalo.
 Svezho fo mu sdaj dershali 44
 Tvoj ubogi mosh [p]fe po morji
 Vosi Ino tebe ifhe 46
 Ti lepa Vida ino se po tebi
 Milo joka 48
 Takrat fhe bolj jokala //
 Bele roke fi lomila. 50
 Svezher pri oknu ftala
 Pa [p]gori pride fvitla Luna: 52
 Kaj te prasham ti fvitla Luna.
 Kaj moje bolno detizhe dela? 54
 Luna pravi, kaj bo delalo?

Sdaj fo ga pokopali. 56
 Tvoji ftari ozha fe po morju
 Vosi, on fe po tebi pre milu 58
 Joka. She bolj je jokala fe
 Lepa Vida. 60
 K' nji pride f[p]hanfka kraljiza.
 Kaj ti je prelepa Vida. 62
 De fe tako milo jokafh.
 Kaj b' fe ne jokala, kér 64
 Sem pri oknu ftala, slata[.]
 Kup'za pomivala, 66
 Padla mi je zhes
 Okno u morje globoko. 68
 Tako je rekla fhpanfka kraljiza,
 Nizh ne maraj ti lepa Vida 70
 Jeft bom spet tebi drug [iga]o
 Kupila, ino pri mojimu 72
 Kralju te bom [sa] isgovorila!
 Le lepo doji mojga kraljizha! // 74

Pesem iz dni, ko je bilo »med našim narodom veliko več poezije ko v denašnji suhoti«. (Jurčič, D.b.2.) Stara balada z globoko tragiko, rojena bogvekedaj. Pater »Joseph Sakotneck (in Brausse † 1793) collegit ruri in plebe antiquissimas Carniolicas cantilenas«, in med njimi tam v 18. torej stoletju že — tudi »Od lepe Vide«, kakor poroča pater Marko Pohlin.² Toda Zakotnikovi papirji so se izgubili. Tu pa imamo zdaj nov, razmeroma sicer mlad, toda za Zakotnikom vendarle časovno prvi zapis narodne »Lepe Vide«, — velezanimiv rokopis šele iz l. 1838., kakor priča Korytko.³

In odkod je ta zapis, in čigav ta rokopis? Roka ni znana; a ni Korytkova, ni Kastelčeva, ni Prešernova, pa tudi — Smolétova ne. Ista je, ki je Korytku pisala cenzurni duplikat njegovih narodnih pesmi (ves I., III., IV. ter kos II. in V. sešitka). Pa nele roka, tudi format in kvaliteta papirja sta kakor v cenzurnem, večinoma z bohoričico pisanem duplikatu Korytkove zbirke. In kakor imajo tam listi ob levem kraju upregnjen predpisani rob, prav takó tudi tu naš dvolisti rokopis »Od Vide« rob, iste širine, na levi. O čem priča vse to vkup? Da je tu objavljeni rokopis »Od Vide« — list iz Korytkovega cenzurnega duplikata! Le da u-maknjen odtam, pred sešitjem rokopisa za cenzuro.

In ta list je p r e p i s iste Smolétove, ki je bila povzročila Prešernovo!

V svrhu dokaza pa treba tu predvsem ugotovitve, v kakšnem razmerju do podane oblike, do narodne »Od Vide«, je tisto **znamenito literarno dejstvo naše**, —

² Bibliotheca Carnioliae, Laibach 1862, 16.

³ Tekst Korytkov na ovalno izrezani vinjeti sprednje platnice je v izvorniku točno naslednji: / Piesni ludu / krajnskiego zbrane / **przezemnie r. 1838 u Krajnie** / to są po większej części pierwotne / rękopisma — EmilKorytko]m/p /. V tem, trdo vezanem zborniku je rokopis »Od Vide« takoj drugi, ter ima na četrti prazni strani s svinčnikom Korytkov lastnoročni koncept dveh strof v poljščini in Korytkovo skico gorenjskega pogorja »Črna gora — Črna perft — Lisee — Četart«.

Pefem od lepe Vide

- Padla po nozhi flana je bela,
2 Mlado selenje, rosh'ze je vsela. —
V'semlji globoki - moje vefelje,
4 Gori per Bogi moje fo shelje.
- ~~~~~
- Lepa Vida je per morji ftala
6 Tam na prodi fi pelnize prala,
Zhern samurz po livim morji pride,
8 Barko vftavi pralha lepe Vide:
»Sákaj Vida nifi tak rudezha,
10 Tak rudezha nifi tak zvedezha,
Kakor ti fi perve leta bila?«
- Vida lepa je odgovorila:
12 »Kak rudezha bla bi in zvedezha,
14 Ker sadela mene je nefrezha,
Oh domá je bolno moje dete,
16 Safadila fim fi tern v' péte
Omoshila fim fe, Itarza vsela,
18 Malokdaj fim trotiza vefela,
Bolno dete zel dan prejokuje,
20 Zelo dolgo nozh mo[ish] prekafluje!«
- Zhern samurz ji rezhe, ino pravi:
22 »Zhe domá jim dobro ni sherjavi
»Se zhes morje vsdignejo, ti s'mano
24 Pojdi ferzhno fi osdravit' rano.
Kaj ti rezhem lepa ti Krajniza
26 Pofhlje po te »Shpanfka me kraljiza,
Ji dojiti mladiga kraljizha
28 »Sinka njen'ga mlad'ga zefarizha.
Ga dojila bofh ino sibala,
30 Pefstvala, mu poftljo poftilala,
De safpi, mu pefme lepe pela
32 Drujga dela tam ne bofh imela.«
V' Barko lepa Vida je ftopila;
34 Al ko fta od kraja odtegnila,
Ko je barka shé po morji tekla,
36 »Se sjokala Vida je in rekla:
»Oh! firota vboga kaj fim ftrila,
38 Oh! komú fim jeft domá puftila,
Dete moje, finka neaboglen'ga
40 Mósha moj'ga s'letni obloshen'ga!« — /
- Ko pretekle fo ble tri nedelje,
42 Jo [k'] h' kraljizi zhern samurz perpelje. —
Sgodaj lepa Vida je uftala
44 Tam per okno fonzeta zhakala
Potolashit' shaloft nesrezhenó
46 Oprafhvala fonze je rumeno:
»Sonze, sharki fonza vi povete,
48 Kaj moj finik dela, bolno dete?«
»Kaj bi delal sdaj tvoj finik mali?
50 Vzheraj fvezho rev'zi fo dereshali.
In tvoj ftari mosh' je [shel] od hifhe,
52 »Se po morji vodi, tebe ifhe,
Tebe ifhe in fe grosno joka
54 Od britkofti njemu ferze poka« —
- Ko [svez] na vézher pride luna bleða
56 Lepa Vida fpet per okno gleda,
Deb' fi ferzhno shaloft ohladila

- 58 Bledo luno je ogovorila:
»Luna, sharki lune vi povete,
60 Kaj moj finik dela, bolno dete?« —
»Kaj bi delal sdaj [tvoj] finik mali,
62 Danf fo vbogo froto pokopali,
Ino ozha tvoj je fhel od hifhe,
64 »Se po morju vosi tebe ifhe, //
Tebe ifhe, fe po tebi joka,
66 Od britkofti njemu ferze poka.« —
- Vida lepa fe sajoka huje,
68 K' nji kraljiza pride jo fprafhujc:
»Kaj fe tebi Vida je sgodilo,
70^a [De fe jokafh ti tak]
70^b De tak filno jokafh, in tak milo?« —
Je kraljizi rekla Vida sala:
72 Kak bi frota vboga ne jokala,
Ko per okno slato fim pofodo
74 Pomivala mi je padla v vodo,
Je is okna padla mi vifoz'ga
76 Kupz'a slata v' dno morjá globoz'ga.« —
Jo tolashi, rezhe ji kraljiza:
78 »Jenjej jokaf' lepa fe Krajniza!
Drujo kupzo slato bom kupila,
80 Te per kralju bom isgovorila.
Id' kraljizha doji moj'ga fina,
82 Nej te mine, shaloft, bolezhina.« —
- Ref kraljiza kupzo je kupila,
84 Ref per kralju jo je 'sgovorila:
Vida vfak dan je per okni ftala,
86 »Se po finku, ozhu, mosh' jokala. —

Dejstvo je očitno in pač ne potrebuje še kaj besedi; s krepkimi tipi naglašeni enakoglasni tekst v obeh pesmih, v narodni in Prešernovi, govori pač dovolj jasno! Ali bi te enakoglasnosti v obeh bile možne, da ni Prešeren imel, če že ne te, pa vsaj slične predloge — tam l. 1851, za podstavo svoji umetnini?⁴

Vendar pa to ni, da bi rekel, glavni argument v dokazu. Bolj očitno do jedra seza vprašanju drugi Prešernov manuskript: — tu faksimilirani rokopis! Ž njim paralelno — naslednja prva objava narodne pesmi:

⁴ Tisk kaže tu Prešernovo »Lépo Vído« v njeni prvi najprvotnejši obliki, brez vpoštevanja korektur in variant, ki jih je poet dodal v rokopisu šele kesneje. Te kesnejše izpremembe, ki jih je Prešeren pripisal vse s črnilom, so naslednje: Verza 25/26 je Prešeren ob levem robu zamenjal z dvema drugima: / Kaj ti pravim, po te Vida sala / Je Kraljica »Shpanfka me poflala /. V verzu 70 je črtal: lepa fe Krajniza! ter ob desni pripisal: in mozhiti liza /. Takó je Prešeren odstranil, pesmi zeló na korist, Vido Kranjico ter se s tem približal bolj predlogi. — Verz 52: v besedi Drujga je Dr črtal, postavil namesto tega sprej H] torej: Hujga, s čimer se je oddaljil od predloge: drus'ga delala. — V verzu 82. je izpremenil: Nej] De — ter: shaloft] tvoja; torej: De te mine tvoja bolezhina. — Verza 53/54 je pripisal s tiskarskim vstavitvenim znakom ob desni rob; verz 16. pa je nadomestil šele v pismu z dné 20. II. 1852 z drugim: / Poflufhala fim neumne fvete /, ki ga je zató Kastelic pripisal ob desni rob s svinčnikom.

Potvorjena Prešernova redakcija »Lepe Vide«, Blasnikov tisk: Ljubljana 1859. (»Slovénfke péfmi, krajnfkiga naróda.« I. 116/119. Veron ponatis, s tiskarskimi pogreški vred, v svrhu možností točne primerjave. Prim.: Štrekelj NPS I., str. 126!)

Lépa Vída.

Prelépa Vída / *je* pelníze prála /
 Pri krájú mórja / na línji lkáli, / 2
 K nji fe je pripêljjal / zher*n* samórez, /
 Tákó je rékel / zher*n* samórez: / 4

»Kaj je tēbi, lépa Vída! /
 Ki nifi *lépa vezh tak*, kakor / perve léta?« — 6
 »Kak *hozhem* bíti lépa, / kákor pèrve léta! /
 Doma ímam ftariga moshá, / in bólnó déte, / 8
 »Stari *mosh* prekalhljúje, / déte prejúkúje.« /
 Tako je rékel zher*n* samórez: / 10
 »Le s máno, *le* s máno, □ lepa Vída!« — /
 Tako je rékla lépa Vída: // 12
 »Komu bom sapufltíla
 Stáriga moshá / in bólnó déte?« / 14
 Tákó je rékel zher*n* samórez: /
 »Le s máno, *le* s máno, □ lépa Vída! / 16
 V lhpánfko deshêlo, /
 Po tēbe je póflála lhpánfka kraljíza: / 18
 Ne bofh drúgíga *íméla*,
 Kakor béle / póftelje póftiljála. 20
 Ino góri bofh / leshála,
 Ino bofh dojíla lhpánfkiga kraljízha.« — / 22

V báрко je ftopíla, od krája odtégníla: /
 Sazhela je jokáti lépa Vída: / 24
 »Komu íim pufltíla ftár'ga *mósha* / in bólnó
 déte!« /

Pripêljjal jo je v lhpánfko deshêlo, / 26
 V lhpánfko deshêlo k lhpánfki kraljízi. — /
 Sjútra je sgódaj vftála, / je pri ôknu ftála, / 28
 »*S sa hriba* pride ruméno fónze. /
 Tak je rékla lépa Vída: / 30
 »Kaj te práflham, tí ruméno fónze! /
 Kaj môje bólnó détíze déla?« // 32
 »Sonze pravi: »Kaj bo délalo, /
 »Svézho fo mu sdaj dersháli! / 34
 Tvoj ubógi mosh fe *pa* po mórju / vósi,
 »Se po mórju vósi, □ tēbe ífhe, / 36
 In fe po tēbi, □ lépa, Vída! / mílo jóka.« — /
 Tákrať lhe bolj fe je *sajokála*, / 38
 Belé íi *je* róke lomíla — /
 Svezher je ípet pri oknu ftála, / 40
 »*Is sa gore* pride fvtíla lúna: /
 »Kaj te práflham, tí fvtíla lúna! / 42
 Kaj môje bólnó détíze déla!« /
 Lúna právi: »Kaj bo délalo! / 44
 Sdaj fo ga pokopáli — /
 Tvoj ftari *mósh* fe po mórju / vósi, 46
 In fe po tēbi □ mílo / jóka.«

»She bolj fe je *sajokála* / lépa Vída, / 48
 In k nji pride lhpánfka kraljíza: /
 »Kaj tí je prelépa Vída, / 50
 De fe takó mílo jokáfh?« — /
 »Kaj bí fe *jes* ne jokála! □ / 52
 Sim pri ôkn*u* ftála, sláto / kúpo pomívála — /

Pádlá mi je zhes / ôkno *u* morjé globòko.« // 54
 Tako je rékla lhpánfka kraljíza: /
 »Nízh ne máraj, tí lépa Vída! / 56
 Jes bom ípét drúgo *teb'* / kupíla,
 Ino pri k r á l j u / *lvôjim* te □ ísgovoríla, — / 58
 Le lépo dóji (□) mój'íga kraljízha!« / 59

Prešernov rokopis, naš faksimile: lastna Prešernova redakcija — tu sprej priobčene oblike »Od Vide! Izreden rezultat! Le primerjaj, pa izpusti, črtaj si iz Prešernovega rokopisa (na podlagi primerjave z licem »Od Vide« točno ugotovljive) sekundarne dostavke, tzv. »korekture« Prešernove! Kaj ti ostane? Tekst »Od Vide«. Ta fakt je trden, neoporekljiv argument v našem dokazu! Isti tekst v obeh izpričuje pač — en sam, isti, obema (Prešernovi redakciji in rokopisu »Od Vide«) skupni vir!

Obliki, ki jo ima »Lepa Vída« v Prešernovi, tu faksimilirani redakciji, pripisuje Prešeren s a m prvotnost. Dne 19. VII. 1858 je poročal Prešeren Vrazu, da namerava Korytko izdati zvezek naših narodnih pesmi, »ein Bändchen Volkslieder in unserer Muttersprache«; in pri tej priliki je izjavil Vrazu: »Die Lieder sind, so wie sie ihm eingeliefert worden sind, ohne Korrektur aufgenommen worden... Namentlich werden die „od lepe Vide“, „od Roshlina“ in ihrer bessern ursprünglichen Gestalt erscheinen.« (Ltp. Mat. Sl. 1877, 162). Ali ne izpričuje, ali ne potrjuje ta beseda Prešernova, ki je sicer resda izjava le o lastni (tu faksimilirani) redakciji njegovi, — pa hkratu tekstne prvotnosti (»ihre ursprüngliche Gestalt«) tudi tekstno enaki in izpričano da še bolj prvotni obliki »Od Vide«?⁵

Edini zapis narodne pesmi o Lepi Vidi, literarni original teksta njenega, pa je bil »is Gosp. Smoletoviga sbera«, Nikjer ni vestí o kakem drugem iz tiste dobe! Vrazu pa je Smolè 20. X. 1840 v istem pismu, kjer mu poroča o izročitvi svoje zbirke narodnih pesmi Kasteleu za Zhbelizo, omenil: »Bey dieser Gelegenheit hat Koritko die meisten abschreiben lassen...« (ZMS IV., 190.) Ni li tisti, nam v Korytkovem zborniku ohranjeni, prvotno za Korytkov cenzurni duplikat namenjeni, tu sprej zdaj objavljeni rokopis »Od Vide«, rokopis neznan roke za Korytko, torej pačda — prepis odtam, in sicer (kakor kaže lice) zelo naiven, neučenjaški prepis!

»Od Vide« nam more torej pač upravičeno veljati, zlasti ob Prešernovem pismu z dné 19. VII. 1858 in ob Smoletovem z dné 20. X. 1840, za literarni ekvivalent izgubljenega Smoletovega originala. Smemo jo šteti, iz vnanjih in notranjih (tekstnih) razlogov, za prepis iste Smoletove, ki je rodila leta 1851 Prešernovo!
 Pa slednjič — še eno vnanje dejstvo!

⁵ In Prešernova beseda je tu — glas avtentične priče. Prešeren je vedel, če kdo, kaj je imel za podstavo svoji umetnini l. 1851.; poznal je odtokrat že prvotno obliko, Smoletov literarni original Lepe Vide. Sodil in določil ter pričal je torej zdaj, l. 1858 ob Korytku, iz svojega lastnega očitvidstva lahko povsem zanesljivo, kakšen je bil izvirnik, kaj literarno prvotna oblika naše pesmi.

Vrazova redakcija »Lepe Vide«, Gajev tisk: Zagreb 1859. (»Narodne pesni ilirske.« I, 149/151. Veron ponatis, z vsemi pogreški tiska in površne korekture, v svrhu točne primerjave, Prim.: Štrekelj NPS I., str. 126, 128!):

Lépa Vida.

Lépa Vida je peljnice prala —
 2 Pèr kraju morja na sinji skali.
 K nji pa se pèrpelje čèrni zamore.
 4 Tako nji je rekò čèrni zamore:
 »Kaj je tebi, lépa moja Vida!
 6 K' nis' več lépa kakor pèrve léta?«
 »Kako hočem ti jáz biti lépa —
 8 Biti lépa kakor pèrve léta,
 Domà mam star'ga móža, boljno déte;
 10 Céli dan mi déte prejokuje,
 Célo noč pa móž mi prekašljuje.«
 12 Tako nji je rekò čèrni zamore:
 »Le z mèno le z mèno, lépa Vida!«
 14 Tako mu je rekla lépa Vida:
 »Komu bóm sirota jáz pustila
 16 Starèga móža in boljno déte?« //
 Tako nji je rekò čèrni zamore:
 18 »Le z mèno, le z mèno, lépa Vida
 Le z mèno pojd u Špansku deželo.
 20 Po tebe pošlje me Španska kraljica.
 Tam ti nebóš družiga delala,
 22 Kakor béle postlje postiljala,
 In na bélih postljicah ležala,
 24 In dojila Španskèga kraljiča.«
 Lépa Vida v barko je stopíla,
 26 Ko sta užè od kraja odtegnila,
 Je začela jokat lépa Vida:
 28 »Komu sèm sirota ja pustila
 Starèga móža in bolno déte?«
 30 Perpeljaó njo je u Špansko deželo —
 U Špansko deželo k Španski kraljici.
 32 Vida zjutrej je zgodèj ustala —
 Zgodèj ustala, pèr okni stala,
 34 Gori pride to rómeno sónce,
 Tak je rekla sóncu lépa Vida:
 36 »Kaj te prašam, ti rómeno sónce?
 Kaj détèce moje boljno dela?«
 38 Sónce pravi: »Kaj bó zdej delalo!
 Rauno zdej só svéčo mu dèržali;
 40 Tvoj star móž pa se po morji vozi,
 Se po morji vozi, tebe iše,
 42 In se po tebi, Vida, milo joka.«
 Takrat še bolj se je zajokala,
 44 Béle róke sirota je lomila,
 In zvečer je spet pèr okni stala. //
 45 Gori pride ta presvitla luna:
 »Kaj te prašam, ti presvitla luna!
 48 Kaj détèce moje boljno déla?«
 Luna pravi: »Kaj bó zdej delalo!
 50 Rauno zdej só ti ga zakopali:
 Tvoj star oče se po morji vozi, —
 52 Se po morji vozi, tebe iše,
 In se po tebi, Vida, milo joka.«
 54 Še bolj se je zajokala Vida,
 Takrat pride k nji Španska kraljica:
 56 »Kaj je tebi, moja lépa Vida!
 De se mi ti tako milo jokaš?«

58 »Kaj bi se sirota nejokala?
 Ko sèm zjutrej jáz pèr okni stala,
 60 Ino zlato kupco pomivala,
 Padla mi je u morje glóboko.«
 62 Tako rekla je Španska kraljica:
 »Nič nemaraj, moja lépa Vida!
 64 Jáz bóm tebi spet drugo kupila,
 Tebe bóm pèr kralju zgovorila:
 66 Le lépo doji mi mojga kraljiča! //

Kaj priča ta dokumentarni tisk?

Vse, kar je v narodni pesmi »Od Vide« prvotno pristnega, vse, kar dragocenega, je izginilo v skrajno samovoljni prozi te Vrazove redakcije. Vse od ritma do sloga!

»Od Vide« ima neki svojski, zeló svojebiten in značilen, v bistvu j a m b s k i ritem. Izredna dragocenost, da se nam je ta ritem v začetku pesmi ohranil také čisto in jasno, da kar poje!

Prelepa / Vida //	∪ — ∪ / — ∪ //
Pelnice / prala //	∪ — ∪ / — ∪ //
Per kraju / morja //	∪ — ∪ / — ∪ //
Na sinji / skali //	∪ — ∪ / — ∪ //

Ali ní to ritem, »kakor da gredó valovi?« kakor da morje poje svoj ritem ob sinjo skalo? In ti ne vstane v duši ob tem ritmu, kakor da bi slišal odmev petja? Ali ti ní, kakor da v tem ritmu še sedaj živi — melodija?

In naravnost čudovita je tu paralela iz l. 1868:

Mlada / Vida //	□ — ∪ / — ∪ //
je štrencè / prala //	∪ — ∪ / — ∪ //
Pri kraju / morja, //	∪ — ∪ / — ∪ //
na belem / produ //	∪ — ∪ / — ∪ //

Še so torej tu l. 1868. v novi, povsem neodvisni, také mladi tekstni v a r i a n t i živi sledovi iste melodije, istega ritma. Tekst se je izpremenil, val ritma ostal isti! (Štrekelj I./150.)

Prvotni narodni ritem Lepe Vide je torej zdaj najden in pač ugotovljen. Nikak literarni ritem, ampak ritem pete pesmi, ritem melodije njene. Nikaka grška ali germanska »stópica«, ampak povsem drugorodna »enotka«; neki živi že organizem, svojebitni »melodijski motiv« [∪ — ∪ / — ∪], enota záse, z odmorom v sebi, s cezuro za tretjim: / Na sinji / skali !!! In to je naše, — n a r o d n o ! Ali Prešeren tega ní čutil? »Od Vide« pa ima tudi svoj zeló markantni, od kraja do konca enotno dosledni slog.

Slog njene vnanje forme: Predvsem beseda, vnanja »tvarina« pesmi, izredno (skoraj sumljivo) čista, brez tujk. In dikcija pesmi: telegramsko kratka, tesna in nagla; komaj da se dotakne dogodka, predmeta. Zeló pri tem stvarna, konkretno plastična, jasna: — do skrajnosti preprosta. Sami preprosti glavni stavki. In nič figur, nič tropov, ki bi ne bili že vsakdanja govorica narodova, obči glas slovenske vasí. In eno še: blagglasno izgla-jena, ritmirana, melodiozna, mestoma do rim muzikalno stopnjevana dikcija!

In slog n o t r a n j e forme: Predvsem podajanje dogodkov skokoma; le glavni, najmočnejši, le najbolj markantni, najbolj nujni in potrebni motivi pridejo do besede. Vseskozi v slogu, ki pozna le sam v n a n j i svet: le kar in kolikor o k ó vidi, kar in kolikor u h ó sliši. Ni potezice,

Peter Dörfler

(Umetnik grude)

Jože Pogačnik

Kdor ljubi zdravje svoje duše,
bo ljubil tebe, domovina!

Dr. J. Jeraj.

ni trohice ne več! Gola vnanja dejstvenost: nič pogleda navznoter, nič subjektivnega poglobljanja v psiho: — nič lirike! Vse sama stvarna epska objektivnost od kraja do konca. Balada.

In sicer balada z notranjo kompozicijo dogodkov: s kompozicijo »snoví« — na dvakrat tri! Priljubljeni narodni motiv — »na tri«! Obe trojki motivov pa veže — kontrast.

Koliko je od vsega tega še preostalo pri Vrazu? Pri Prešernu pa —

Čudovita balada, zeló stara balada naša, s spomini še o zamorcih Mavrih, z odmevi iz orientala! Celó motiv o kráľj. zlatem peherju je orientalski!

Zeló stara balada, iz dni pradedov, z bogato poezijo. Môrje; in še ono drugo môrje, — ženska in njena elementarna natura. Globoka balada, tragedija o nemirnem valovanju hrepenja človekovega tja nekam nekam v daljavo, nekam — odtod! In vsa tragika v njej, pragloboka tragika tega hrepenja — brez odrešitve!

Pa tudi umetnina je ta balada, po svoje. Narodna »naivna« umetnina, z jasno notranjo kompozicijo! Vendar — brez arhitektonike.

In iz te podstave, iz te stare naše balade v zapisu iz Smoletove zbirke, je l. 1851. vstvaril Prešeren svojo umetnino. »Pefem od lepe Vide«.

Ista snov. In ista delitev: kompozicija snoví — na dvakrat tri. Pa da Prešeren ni čutil, ni prepoznal — narodne pesmi? Toda kakó vse nekaj drugega, kakó povsem svoj drugi duh, do dna drugačna kultura tu Prešeren — in tam narodna pesem iz dni pradedov!

Že proémij, prvi štirje verzi, so povsem drugi duh: čista lirika, za uvodni akord pesmi; v drugačnem ritmu kakor spev! In balada sama? Ves tisti objektivni epski slog narodne pesmi je v njej izginil; kakor v uvodnem akordu valoví v njej subjektivni lirski element: bridka tragika, trpljenje, bolešt psihé! Do dna v duhu romantike.

In kakó je ritem balade že sam vse druga kultura! Strogo enakomerni ritem po normi trohejskega deseterca: literarno regulirani ritem, s pavzo za 4. (ponekod 5, ali celó 6.) in 10. zlogom, odn. za 5. in 7. ter 10.; z glavnim akcentom fiksno na zlogu 5. in 9., ko so vsi ostali akcenti poljubno labilni! Prešernov verz je muzikalni arhitektonski verz romanski. Tudi tu — kultura romantike!

In narodna kompozicija snoví »na dvakrat tri« je v Prešernovi umetnini doživela izoblikovanost — do arhitektonike:

Proémij: 2;+2. [t.j.: 4 verzi.]

I. del: 4+4; 2+4+2; // —4+4+[4];+(4+4).

Prestop: 2.

II. del: (4+2):(2+4); (4+2):(2+4); // (2+2);+[2+4):(2;+2+2)].—(2+2).

To zadoščaj! Že je 15 let, odkar sem o tem drugje govoril gluhoti človeški. »Čitanka«, 181!

Ali bo Prešernova Lépa Vída, ta čudovita literarna umetnina, pa tudi poslej — še vedno »narodna pesem«? In morda še vedno né — vsaj takó Prešernova, kakor sta njegova: — Povodnji mož in Sv. Senán!

F e e i ! A d a . L . I . 8 . I I . 1927 .

Velikopoteznost, kozmopolitizem redno vzbudi koprnenje po preprosti, ljubkomirni domačiji; v umetnosti, ki deluje s čuvstvenimi vrednotami, se ta dva toka še toliko bolj pokažeta. Mladost želi v svet — tudi umetniška mladost, kot priča tolikrat literarna zgodovina; zrela leta pa se vračajo kot trudne ptice selivke nazaj na sladki dom. V trenutnem čuvstvenem zanosu hoče umetniški genij objeti ves svet, celo vse svetovje, ali brž spozna, da so človeška narava in vse njene zmožnosti omejene, pa naj bodo še tolike: takrat najde in spozna svojo pravo pot — domačijo. Sicer bo umetnikov svet tem obsežnejši, čim večji je umetnik, a vsak ima končno le omejen krog, kjer je res v svojem elementu.

Za poezijo velja to še v večji meri. Njeno sredstvo, jezik, je že sam na sebi zvezan s svojo zemljo in s svojimi ljudmi, raste iz značaja zemlje in iz narodove svojstvenosti. Jezik je utelešena duša zemlje in naroda, jezik je že sam na sebi poetičen, je umetnina in zato vreden najgloblje ljubezni. In dalje: Če bi poezija hotela biti vsečloveška, bi mogla ustvarjati samo omedle, nejasno očrtane postavne in bi se tako izneverila svojemu osnovnemu načelu, ki je nazornost, ter bi tako postajala vedno bolj neumetniška. Zato je naturalizem, ki je risal le tipe, poklical v življenje le še bolj zavedno poezijo nazorne določnosti, poezijo doma in domovine.

V vseh dobah je živela ta struja. Kakor človek, tako je tudi poezija s svojo zemljo »sorodna v prvem členu«. Okoli l. 1895. pa se je proti morečemu velikomestnemu vzdušju v literaturi vzdignila pesem dežele, pesem s kmetov, iz božje narave je vstala zavedna pesem grude. Živa gruda daje pojoči duši ozadje in jo spremlja, v mestu pa nehote čuti vsak, da okolica ne živi in ne čuti z njim. Gruda je del nas samih, ad našega organizma in zato draga, draga. In poezija domačije je naše zdravje.

* * *

Nova nemška »Heimatkunst« živi v imenih kakor Federer, Enrica Mazzetti; a morda najtoplejša je zemlja — Petra Dörflerja, močnega umetnika nevezane besede, slikovitega orisnika narave, preprosto zdravega pripovednika.

Zemlja Dörflerjeva je Švabsko, oni čudolepi kos Bavarske med Lehom in Isero. Svet od sile podoben našemu: Jelkovi in smrekovi gozdovi čezinčez, iz njih potekajo ceste — bele reke in gredo skoz rži in mimo detelje v vas, mimo sadovnjakov in košatih domačij, zavijejo mimo cerkve s strmotrebastim zvonikom in dalje spet čez polje v gozd. Okrogli griči, zaprte dolinice, potoki, močvirja, sivi pašniki po rebrih, z ovcami in leščevjem posejani, v ozadju na jugu

Lepa kida,

Prelepa kida pstrize prela
 Por braju morja na fitnji mali,
 Koj je je perpeljal zherni samorz,
 Tako je reklet zherni samorz,
 "Kaj je lebi lepa kida, ki ~~je~~ vesh
 tako lepa, kakor perve leta?"
 "Kak oshem bili lepa, kakor perve leta!
 Doma inami stariga mocha in bolno dete,
 Stari noch prekashlyuje dete prepakuje.
 Tako je reklet zherni samorz
 "Le s mans, le s mans, lepa kida!"
 Tako je reklet lepa kida
 "Khomu bom sapupila ~~stariga mocha~~
 stariga mocha, in bolno dete?"
 Tako je reklet zherni samorz
 "Le s mans, le s mans, lepa kida!"
 "Shparfko deskelo.
 Po sebe je posilale Shparfka kraljica,
 Ne bofi drugiza delale, ~~kakor dete~~
 Kakor bele puplije posilale
 Ino gori bofi leshale,

Trn boš dajila španjlijska kraljica,
V barko je popila, od kraja odgnila.
Sajkla je jakati lepa vida,
No mi sim pustila španjlijsko nočno dete!
Perpeljal jo je v španjlijsko deželo,
V španjlijsko deželo, k španjlijski kraljici.
Sjutraj je zgodaj vstala, je per ostri šata.
Gori pride rimeno solnže,
Tako je rekla lepa vida
"Kaj te prašam, ti rimeno solnže!"
"Kaj moje bolno dete je dela?"
"Solnže pravi, kaj bo delalo,
Svežo so mi svaj deržali.
Traj ubogi moštfe po norji vodi,
Le po norji vodi, in tebe iše
In je po tebi, lepa vida, nilo jaka,
Sakrat iše boljfe je jakala.
Bele roke je je komila,
Svezher je per ostri šata,
Pa gori pride svilla luna:

"Kaj te prašam, Li svilla luna!
Kaj moj boho delize dela?
Luna pravi, kaj bo delalo!
Daj jo ga potopuli.
Kaj šari ožka, se po morji vasi,
In se po lebi premilo, joka."
She bolj se je jokala lepa kida.
K nji pride Španijka kraljiza:
"Kaj ti je prelepa kida,
De se tako mile jokal?"
"Kaj ti se jes ne jokala,
Sim per okno spela, tate kupjo pomirala,
Padla mi je pres okno v morje globoko."
Tako je rekla Španijka kraljiza:
"Niž ne maraji ti lepa kida!
Jes bom per lebi drugo kupila,
Ino per mojnu kralju se sgorovila,
Le lepa daji ti mojga kraljiza."